

**PEDAGOGLARNING DISKURSIV KOMPETENSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH USULLARI
ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ДИСКУРСИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ
ПЕДАГОГА
TECHNOLOGY OF DEVELOPMENT OF DISCURSIVE COMPETENCES OF
EDUCATORS**

Suvankulov Umid
Ilxom o'g'li¹

1.- O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston.

Annotatsiya. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchilarning roli faqat bilimlarni uzatishdan tashqari, pedagoglar nafaqat o'z fanlari mazmunini o'zlashtirishlari, balki samarali ta'lim muhitini yaratish uchun kuchli muloqot qobiliyatlariga ega bo'lishlari kerak. Og'zaki va yozma nutqda mazmunli ishtirok etish qobiliyatini o'z ichiga olgan diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish o'qituvchilar uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada ta'lim muassasalarida tanqidiy fikrlash, madaniyatlararo muloqot va ijodiy ifodani rivojlantirishga qaratilgan pedagoglarning diskursiv kompetensiya larini oshirish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan usullar va texnologiyalar yoritib berilgan.

Suvankulov Umid
Ilxom o'g'li¹
O'zbekiston-
Finlandiya
pedagogika
instituti mustaqil
tadqiqotchisi
umidjonsuvankulov8
@gmail.com

Kalit so'zlar: interfaol usullar, texnikaviy, axborotli, kreativ fikrlash, kompetensiya, texnologiya, mantiqiy fikr, ijodiy izlanish.

Аннотация. В современном образовательном процессе роль учителей заключается не только в передаче знаний, педагоги должны не только владеть содержанием своих предметов, но и обладать сильными коммуникативными навыками для создания эффективной среды обучения. Развитие дискурсивных компетенций, которые включают в себя способность осмысленно участвовать в устной и письменной речи, имеет важное значение для учителей. В данной статье исследуются методы и технологии, которые можно использовать для повышения дискурсивных компетенций педагогов, направленных на развитие критического мышления, межкультурной коммуникации и творческого самовыражения в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: интерактивные методы, техническое, информативное, творческое мышление, компетентность, технология, логическое мышление, творческое исследование.

Abstract. In the modern education process, the role of teachers is not only to transfer knowledge, pedagogues should not only master the content of their subjects, but also have strong communication skills to create an effective learning environment. The development of discursive competences, which include the ability to participate meaningfully in oral and written discourse, is essential for teachers. This article explores the methods and technologies that can be used to increase the discursive competences of pedagogues aimed at developing critical thinking, intercultural communication and creative expression in educational institutions.

Key words: interactive methods, technical, informative, creative thinking, competence, technology, logical thinking, creative research.

Kirish. Diskursiv kompetensiya tushunchasi muayyan kontekstda muloqotda samarali ishtirok etish qobiliyatini anglatadi. O'qituvchilar uchun diskursiv kompetensiya nafaqat ma'ruzalar o'qish yoki talabalarni dialogga jalb qilish, balki muloqotning

turli shakllari – og‘zaki, yozma va raqamli navigatsiya qilish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Ta’lim muhiti tobora xilma-xil bo‘lib, texnologiyaga bog‘liq bo‘lganligi sababli, ushbu kompetensiya larni rivojlantirish pedagogik muvaffaqiyatni ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan izchil islohotlar va qabul qilingan qarorlar, qonunlar, asosan, o‘quvchilar va talabalarning zamon talablariga mos holda voyaga yetishi, chuqur bilim olishlari hamda kreativ salohiyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Pedagoglar dars jarayonida eskirgan texnologiyalardan voz kechib, zamonaviy metodlar va texnologiyalarni qo‘llab, bir xil usuldan chetlashib, turli xil yondashuvlar bilan dars o‘tishlari lozim. Bu esa tashabbuskor fikrlar yordamida dars jarayoniga qiziqishni oshiradi va uning samaradorligini kuchaytiradi.

Insonning kreativligi uning aql, tafakkur, tushuncha, dunyoqarash, fikrlash, his-tuyg‘u va zehniy o‘tkirlik kabi jihatlarida namoyon bo‘ladi. Kreativlik ma’lum bir faoliyatda o‘z aksini topadi. Kreativ shaxsning iqtidorlari rivojlangan bo‘ladi. Pedagoglarning kreativ sifatlari esa bolalarning o‘quv faoliyati va ijobiy xususiyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bundan tashqari, o‘quvchilarning mustaqil bilim olishlarini ham rag‘batlantiradi. Kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun pedagoglar talabalik davridan boshlab kasbiy faoliyatlarini muntazam ravishda rivojlantirishi, o‘z ustida ko‘p ishlashi va ijodiy faoliyatga yo‘naltirilishi zarur. Shu bilan birga, ular muammoli vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini ham o‘zlashtirishlari kerak.

Ta’lim texnologiyalari zamonaviy maktab va universitet o‘qituvchilari uchun zarur vositalar to‘plamini tashkil qiladi. Ular kasbiy mahoratni oshirishga va jamiyat ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan maqsadlarga erishishga, ya’ni yosh avlodni mustaqil hayotga tayyorlashga va fuqarolik faoliyatiga mos keladigan shaxslarni tarbiyalashga yordam beradi. Bunda insonparvarlik qadriyatlariga asoslangan, o‘z yutuqlarini tanqidiy baholay oladigan va ularni taqdim eta oladigan shaxslar shakllantiriladi. [1, 173-b.]

Yuqorida aytilganidek, kompetensiyaga asoslangan yondashuv sharoitida ta’lim jarayonining mohiyati ma’lum bir kompetensiya ni shakllantirishga yordam beruvchi vaziyatlarni yaratish va ularni qo‘llab-quvvatlashdan iborat. Biroq bu vaziyat talaba uchun hayotiy ahamiyatga ega bo‘lishi, noaniqlik va imkoniyatlarni tanlash imkoniyatlarini o‘z ichiga olishi va talabaning madaniy va ijtimoiy tajribasi bilan rezonanslashishi zarur. Savolni bunday shakllantirish orqali shaxs rivojlanadigan va faoliyat yuritadigan atrof-muhit parametrlarini belgilash mumkin bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Talabalarda asosiy kompetensiyalar majmuasini samarali rivojlantirish uchun o‘rganilayotgan kurslarning turli bo‘limlari hamda turli fanlar o‘rtasida keng aloqalarni o‘rnatish muhim ahamiyatga ega. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv esa bilimlarni sintez qilishga, bilim obyektlarining umumiylikni anglash va ochishga intilishni nazarda tutadi. Bu yondashuv talabalarni fanlararo umumlashtirishga erishish va dunyoning yagona modelini qurishga yo‘naltiradi. Fanlararo aloqalar o‘quvchilarning bilimni tizimlashtiradi, ularning mustaqil bilish faoliyati ko‘nikmalarini rivojlantiradi va bilimlarni ta’limning yuqori bosqichlariga olib chiqadi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy mohiyati o‘qitishning o‘rganish qobiliyati, o‘z taqdirini o‘zi belgilash, o‘zini namoyon qilish, sotsializatsiya va

individual rivojlanish kabi maqsadlarga ustuvor yo'naltirilganligidadir. Ushbu maqsadlarga erishish uchun zarur instrumental vositalar va metodlar yangi meta-ta'lim konstruksiyalari yordamida aniqlanadi. Bu konstruksiyalar ta'lim jarayonining o'ziga xos kognitiv-axborot va metodologik-texnologik mazmuni bilan shakllangan shaxs sifatini, ya'ni kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. [2, 223-b.]

E.F.Zeerning ta'kidlashicha, kompetensiya ga asoslangan yondashuvni amalga oshirishda rivojlanayotgan texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Bunday texnologiyalar quyidagilardan iborat:

1. **Kognitiv yo'naltirilgan usullar:** dialogik o'qitish, seminar-munozaralar, muammoli ta'lim, kognitiv ko'rsatmalar, kognitiv xaritalar, instrumental-mantiqiy trening va refleksiya mashg'ulotlari.
2. **Faoliyatga yo'naltirilgan usullar:** loyiha metodi, simulyatsiya va o'yin modellashtirish, tashkiliy faoliyat o'yinlari va kontekstli o'rganish.
3. **Shaxsga yo'naltirilgan usullar:** interfaol va simulyatsiya o'yinlari, rivojlanish treninglari hamda rivojlanish psixodiagnostikasi.

Yangi texnologiyalarni shakllantirish jarayoni quyidagi bosqichlar orqali amalga oshiriladi:

- Fundamental tadqiqotlar orqali imkoniyatlarni aniqlash;
- Amaliy tadqiqotlar orqali texnologiyalarning samaradorligini baholash;
- Hujjatlar, dasturiy va metodologik vositalarni ishlab chiqish;
- O'qituvchilarning malakasini oshirish;
- O'qitish bosqichlarini ajratib ko'rsatish va har bir bosqich uchun diagnostika maqsadlarini belgilash.

Shu asosda, kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim jarayonida fundamental va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, zamonaviy pedagogik metodlarni samarali qo'llash orqali talabalarning mustaqil bilish va ilmiy izlanish ko'nikmalarini kengaytirishga xizmat qiladi. [3, 232-b.]

Muhokama

Diskursiv kompetensiya o'qitishning samarali amaliyotining asosiy elementidir. U bir nechta asosiy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi, jumladan:

Samarali muloqot: murakkab fikrlarni og'zaki va yozma ravishda aniq, qisqa va qiziqarli tarzda yetkazish qobiliyati.

Madaniyatlararo muloqot: Ta'lim sharoitlari yanada xilma-xil bo'lib borar ekan, o'qituvchilar muloqotdagi madaniy nuanslarni tushunish va hal qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Tanqidiy fikrlash va mulohaza yuritish: Diskursiv kompetensiya mazmun bilan tanqidiy munosabatda bo'lish, savollarga javob berish va chuqurroq tushunishga yordam beradigan munozaralarni rivojlantirish qobiliyatini talab qiladi.

Moslashuvchanlik: O'qituvchilar o'zlarining muloqot uslublarini talabalarga, hamkasblarga yoki kengroq jamoatchilikka murojaat qilishdan qat'iy nazar, turli kontekstlarga moslashtira olishlari kerak. [4, 215-218-b.]

Natijalar

Texnologiyani o'quv jarayoniga integratsiyalashuvi o'qituvchilarning nutqiy kompetensiyalarini oshirish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi. Quyida bu

borada foydalanish mumkin bo'lgan bir nechta texnologik vositalar va yondashuvlar keltirilgan:

Raqamli aloqa platformalari: munozara forumlari, bloglar va ijtimoiy media kabi onlayn platformalar o'qituvchilarning yozma muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin. Raqamli nutq bilan shug'ullanish orqali pedagoglar o'z fikrlarini tuzilgan va izchil tarzda ifodalashni mashq qilishlari mumkin.

Interaktiv multimedia vositalari: Multimedia texnologiyalari, jumladan, video va audio yozuvlar o'qituvchilarga og'zaki muloqot ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Ma'ruza yoki munozaralarni yozib olish pedagoglarga o'z nutqi, ohangi va ishtiroki haqida fikr yuritishga imkon beradi, bu esa muloqot samaradorligini oshirishga imkon beradi. [5, 121-b.]

Virtual sinflar va simulyatsiyalar: Virtual o'quv muhitlari o'qituvchilarga boshqariladigan, simulyatsiya qilingan muhitda muloqot qilish imkoniyatini beradi. Bu muhitlar pedagoglarga o'quvchilar bilan interfaol muloqot qilish, o'z muloqot strategiyalarini turli xil ta'lim ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Nutqni aniqlash va sun'iy intellekt vositalari: Zamonaviy texnologiyalar nutqni aniqlash dasturiy ta'minoti va sun'iy intellektga asoslangan vositalar bilan ta'minlaydi, ular o'qituvchining nutq namunalarini tahlil qilib, aniqlik, sur'at va ohang kabi jihatlar bo'yicha fikr-mulohazalarni taqdim etadi. Ushbu fikr-mulohazalar pedagoglarga o'zlarining diskursiv qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi, ular real dunyo sharoitida samarali muloqot qilishlarini ta'minlaydi.

Diskursiv kompetensiyalarni oshirishning pedagogik yondashuvlari texnologiyadan tashqari, ma'lum pedagogik yondashuvlar diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shishi mumkin:

Hamkorlikda o'rganish: Kasbiy rivojlanish seminarlarida guruh muhokamalari va hamkorlikdagi loyihalarni rag'batlantirish o'qituvchilarga amaliyot o'tkazishga va muloqot qilish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Tengdoshlar bilan muloqot qilish orqali ular g'oyalarni ifodalash, kontsepsiyalarni muhokama qilish va muammolarni jamoaviy hal qilishga hissa qo'shish qobiliyatini yaxshilashlari mumkin.

Rol o'ynash va bahs-munozaralar: Rol o'ynash mashqlari va tuzilgan munozaralar haqiqiy hayotdagi o'qitish senariylarini taqlid qilish uchun ishlatilishi mumkin. O'qituvchilar turli vaziyatlarda o'zlarining muloqot usullari qanday farq qilishini ko'rish uchun o'qituvchi, talaba yoki vositachi kabi turli rollarni o'z zimmalariga olish orqali o'zlarining diskursiv qobiliyatlarini mashq qilishlari mumkin.

Tengdoshlarni ko'rib chiqish va fikr-mulohazalar: O'qituvchilar o'zlarining muloqot strategiyalari bo'yicha konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etishlari va qabul qilishlari mumkin bo'lgan muhitni yaratish juda muhimdir. O'qituvchilar bir-birlarining o'qitish usullari va muloqot uslublarini baholaydigan tengdoshlarni tekshirish sessiyalari mulohaza yuritish va moslashtirish orqali diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Madaniyatlararo trening: Ta'limda madaniy xilma-xillikning ortib borayotganini hisobga olgan holda, o'qituvchilar uchun madaniyatlararo muloqot bo'yicha ta'lim olishlari muhimdir. Ushbu trening ularni nutqdagi madaniy tafovutlar o'rtasida navigatsiya qilish uchun tayyorlaydi, bu ularga turli millatdagi talabalar bilan yanada samaraliroq bog'lanish imkonini beradi. [3, 311-313-b.]

Xulosa

Diskursiv kompetensiyalarni rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim jihati bo'lib, samarali ta'lim muhitini yaratish uchun zarurdir. Ta'lim texnologik taraqqiyot va madaniy xilma-xillikka javoban rivojlanib borar ekan, o'qituvchining roli ko'plab platformalar va kontekstlarda malakali kommunikator bo'lishgacha kengayadi. Raqamli vositalar, interfaol multimedia va maqsadli pedagogik yondashuvlardan foydalanish orqali o'qituvchilar o'zlarining diskursiv kompetensiyalarini takomillash-tirishlari, natijada o'qitish samaradorligini oshirishlari va o'quvchilarining muvaffa-qiyatiga hissa qo'shishlari mumkin.

Diskursiv kompetensiya statik mahorat emas, balki uzluksiz rivojlanishni talab qiladigan davom etuvchi jarayondir. Texnologiyani an'anaviy pedagogik usullar bilan integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar ta'limda samarali muloqot qilishda yetakchi o'rinni egallab, o'qitish va ta'limning o'zgaruvchan manzarasiga moslashish qobili-yatini ta'minlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova M.E. Modul-kredit tizimida mustaqil topshiriqlar tuzishning ilmiy-nazariy asoslari (tilshunoslik fanlari misolida). Monografiya. – Toshkent: “Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi”, 2022. –173 bet.
2. Axmedova M.E. Pedagogika. Darslik. – Toshkent: “Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi”, 2022. – 223 bet.
3. Верещагина Т.Т. Методика обучения английскому языку: пособие для учителей / Т. Т. Верещагина, Г. В. Рогова. – М.: Просвещение, 2005. – 232 с.
4. Робертсон Р. Дискурсы глобализации: предварительные размышления / Р. Робертсон // Россия и современный мир. 2004. № 1. – 215-218-с.
5. Bayram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence / M. Byram. – Clevedon: Multilingual Matters LTD, 2007. – 121 p.
6. Миргиязова М. М. The importance of the formation of discursive competence in the development of oral speech / М. М. Миргиязова. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. 2019. № 26 (264). 311-313-с.